

ISSN: 1814-6961 (print)
ISSN: 2788-9718 (online)

Отан тарихы Отечественная история History of the Homeland

**Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2025. № 28 (3)**

РЕДАКЦИЯ

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Редакциялық алқа

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Абдырахманов Толобек Әбілұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қырғыз Республикасы Ұлттық ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Қырғыз Республикасы, Бішкек)

Апендиев Тимур Әкімханұлы – PhD докторы, доцент, жетекші ғылыми қызметкер, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Горшенина Светлана Михайловна – PhD, тарих ғылымдарының кандидаты; CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/ Sorbonne университетінің зерттеу бөлімінің директоры (Франция, Париж)

Исмағұлов Оразақ Исмағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің физикалық антропология зертханасының меңгерушісі (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Шиндзю Като – PhD (археология бойынша), Нарадағы мәдени құндылықтардың ұлттық ғылыми-зерттеу институты (Жапония, Нара)

Бирсель Каракоч – Уппсала университетінің түркі тілдерінің профессоры (Швеция, Уппсала қ.)

Мионг Сун-ок – антропология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (Корея, Сеул)

Қозыбаева Махаббат Маликовна – PhD доктор; Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Алаш» мәдениет және рухани даму институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Моррисон Александр – PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Ұлыбритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – археология ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс университетінің «Биоархеология» ғылыми орталығының жетекшісі (Литва, Вильнюс)

Муминов Әшірбек Құрбанұлы – тарих ғылымдарының докторы, арабтанушы, профессор; ИКҰ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Түркия, Стамбул)

Нұрсан Әлімбай – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Отенова Гүлфира Елубайқызы – тарих ғылымдарының докторы, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры (Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.)

Оутрам Алан – археология ғылымдарының докторы, Эксетер университетінің археология және тарих кафедрасының профессоры (Ұлыбритания, Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна – Солтүстіктің байырғы халықтарының мәселелері және гуманитарлық зерттеулер институтының этнологиялық зерттеулер орталығының жетекшісі (АН СР(Ы) ХР) (Ресей Федерациясы, Якутск қ.)

Рюосуке Оно – Васеда университетінің тереңдетілген гуманитарлық зерттеулер орталығының доценті (Жапония, Токио)

Сәбитов Жақсылық Мұратұлы – Жошы Ұлысын зерттеу ғылыми институтының директоры, PhD доктор (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Томохико Уяма – PhD докторы, Хоккайдо университетінің славян және еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Жапония, Саппоро)

Финке Питер – PhD докторы, Цюрих университетінің Макс Планк институтының профессоры (Швейцария, Цюрих)

Шотанова Ғалия Айтжанқызы – тарих ғылымдарының кандидаты, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Жауапты редактор

Абдулина Ақсұңқар Тұрсынқызы

Жауапты хатшы және редактор

Мырзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нұрлыбек Айдарбекұлы

Көбеев Рүстем Джаулыбайұлы

Техникалық көмек

Қонырбеков Медет Жаугааштыұлы

Зікірбаева Венера Серікқызы

Копеева Сания Жуматайқызы

РЕДАКЦИЯ

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Члены редакционной коллегии

Абиля Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор (Республика Казахстан, г. Астана)

Абдырахманов Толобек Абилович – доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН КР (Кыргызская Республика, г. Бишкек)

Апендиев Тимур Акимханович – PhD, ассоциированный профессор, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Горшенина Светлана Михайловна – доктор PhD, кандидат исторических наук; директор по исследованиям CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Университет Сорбонны (Франция, г. Париж)

Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана)

Като Синдзи (Shinji Kato) – PhD (в области археологии), Национальный научно-исследовательский институт культурных ценностей в Наре (Япония, г. Нара)

Бирсель Каракоч, профессор тюркских языков, Уппсальский университет (Швеция, г. Уппсала)

Мионг Сун-ок – доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, г. Сеул)

Козыбаева Махаббат Маликовна – доктор PhD; ведущий научный сотрудник Института культуры и духовного развития «Алаш» Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана)

Моррисон Александр – PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, (Литва, г. Вильнюс)

Муминов Аширбек Курбанович – доктор исторических наук, арабист, профессор; консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул)

Нурсан Алимбай – кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Отеева Гульфира Елубаевна – доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А.Х. Маргулана (Республика Казахстан, г. Павлодар)

Оутрам Алан – доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории университета Эксетере (Великобритания, г. Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна, руководитель Центра этнологических исследований Института гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера (ИГИ АН РС(Я)) (Российская Федерация, г. Якутск)

Рюосуке Оно – доцент, Центр перспективных гуманитарных исследований, Университет Васеда (Япония, г. Токио)

Сабитов Жаксылык Муратович – директор Научного института изучения Улуса Джучи, доктор PhD (Республика Казахстан, г. Астана)

Томохико Уяма – PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований университета Хоккайдо (Япония, г. Саппоро)

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, г. Цюрих)

Шотанова Галия Айтжановна – кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Ответственный редактор

Абдулина Аксункар Турсуновна

Ответственный секретарь и редактор

Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Научные редакторы:

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нурлыбек Айдарбекович

Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Техническое сопровождение

Конырбеков Медет Жаугаитиевич

Зикирбаева Венера Сериковна

Копеева Сания Жуматаевна

EDITORIAL TEAM

Editor-in-Chief

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, general Director of Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editorial board members

- Abil Erkin Amanzholovich* – Doctor of Historical Sciences, Professor (Republic of Kazakhstan, Astana)
Abdyrachmanov Tolobek Abilovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic (Kyrgyz Republic, Bishkek)
Apendiev Timur Akimkhanovich – PhD, associate professor, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)
Gorshenina Svetlana Mikhailovna – PhD, Candidate of Historical Sciences; Research Director of CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Sorbonne University (France, Paris)
Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Laboratory of Physical Anthropology of the National Museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana)
Shinji Kato – PhD (Archaeology), Nara National Research Institute for Cultural Properties (Japan, Nara)
Birsel Karakoch – Professor of Turkic Languages, Uppsala University (Sweden, Uppsala)
Myong Soon-ok – PhD (Anthropology), Associate Professor (Seoul, Korea)
Kozybaeva Makhabbat Malikovna – PhD; Leading Researcher, Institute of Culture and Spiritual Development «Alash» of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Republic of Kazakhstan, Astana)
Morrison Alexander – PhD, Professor, New College, Oxford (United Kingdom, Oxford)
Motuzaitė-Matuzevichute Gidrė – Doctor of Archaeology, Professor, Head of the Scientific Center «Bioarchaeology» of Vilnius University, (Lithuania, Vilnius)
Muminov Ashirbek Kurbanovich – Doctor of Historical Sciences, Arabist, Professor; Consultant to the Director General for Organizational Activities of the OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul)
Nursan Alimbay – Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)
Otepova Gulmira Elubayevna – Doctor of Historical Sciences, Professor at the A. Margulan Pavlodar Pedagogical University (Republic of Kazakhstan, Pavlodar)
Outram Alan – Doctor of Archaeological Sciences, Professor of the Department of Archaeology and History, University of Exeter (Great Britain, Exeter)
Romanova Ekaterina Nazarovna – Head of the Center for Ethnological Research, Institute for Humanitarian Research and Problems of Indigenous Peoples of the North (IHR RAS (Yakutia)) (Russian Federation, Yakutsk)
Ryuosuke Ono – Associate Professor, Center for Advanced Humanitarian Studies, Waseda University (Japan, Tokyo)
Sabitov Zhaksylyk Muratovich – Director of the Scientific Institute for the Study of the Ulus of Jochi, PhD (Republic of Kazakhstan, Astana)
Tomohiko Uyama – PhD, Professor, Center for Slavic-Eurasian Studies, Hokkaido University (Japan, Sapporo)
Finke Peter – PhD, Professor, Max Planck Institute, University of Zurich (Switzerland, Zurich)
Shotanova Galiya Aitghanovna – Candidate of historical sciences, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editor-in-Chief

Abdulina Aksunkar Tursunovna

Responsible Secretary and Editor

Murzakhodjaev Kuanysh Madievich

Scientific Editors:

Kasymova Didar Beysengalieva
Chernienko Denis Arkadyevich
Dosymbetov Nurlybek Aidarbekovich
Kubeev Rustem Dzhaubayuly

Technical support

Konyrbekov Medet Zhaugashtievich
Zikirbaeva Venera Serikovna
Kopeeva Saniya Zhumataevna

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhyy
Has been issued as a journal
since 1998
ISSN: 1814-6961 (Print)
ISSN: 2788-9718 (Online)
2025. Vol. 28. Is. 3. Pp. 907-919
Journal homepage:
<https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / МРНТИ / IRSTI 03.20

https://doi.org/10.51943/2788-9718_2025_28_3_907-919

«ҮЛКЕН ТЕРРОР» ЖЫЛДАРЫ ОҢТҮСТІКТЕ ҚЫЗМЕТ АТҚАРҒАН АЛАШ ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ ҚУҒЫНДАЛУЫ АРХИВ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН МЕРЗІМДІ БАСЫЛЫМ БЕТТЕРІНДЕ

Сейдехан Нұрмаханұлы Әлібек¹, Ержан Джаркинбаевич Пазиров^{2*}, Асан Үсіпов³

¹М. Әуезов атындағы ОҚУ (5-үй, Тауке хан даңғ., 160012 Шымкент, Қазақстан Республикасы)
Тарих ғылымдарының докторы, профессор
<https://orcid.org/0009-0003-5638-8788>. E-mail: seid-61@mail.ru

²М. Әуезов атындағы ОҚУ (5-үй, Тауке хан даңғ., 160012 Шымкент, Қазақстан Республикасы)
PhD докторы, аға оқытушы
<https://orcid.org/0000-0002-7728-2136>. E-mail: pazilov82@mail.ru

*Корреспондент автор

³М. Әуезов атындағы ОҚУ (5-үй, Тауке хан даңғ., 160012 Шымкент, Қазақстан Республикасы)
Магистр, аға оқытушы
<https://orcid.org/0009-0007-2120-2559>

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2025

© Әлібек С.Н., Пазиров Е.Д., Үсіпов А., 2025

Аңдатпа. *Kіріспе.* Мақалада «үлкен террор» жылдары Қазақстандағы саяси қуғын-сүргін мәселесі, оның ішінде оңтүстік өңіріндегі Алаш зиялыларының қуғындалуы тың баспасөз материалдары негізінде қарастырылады. *Зерттеудің мақсаты мен міндеттері.* Шымкент қалалық полиция департаментінің мемлекеттік арнайы архивінде сақталып келген өңірге белгілі бірқатар тұлғалардың ісіне қатысты құпия құжаттарды және тың баспасөз материалдарын ғылыми айналымға енгізу, осы арқылы Оңтүстік өңіріндегі Алаш қайраткерлерінің тартқан тауқыметті тағдырын зерттеу. *Материалдар мен әдістер.* Зерттеу жұмысында Түркістан облысы аудандарының өңірлік және арнайы архивтерінің құжаттары кеңінен пайдаланылған. Зерттеу барысында саралау, талдау, жүйелеу, салыстыру әдістері қолданылды. *Нәтижелері.* Оңтүстік өңірде кеңестік кезеңдегі саяси қуғын-сүргін саясатының салдары, жазықсыз құрбан болған қайраткерлерге қатысты жасанды қылмыстық істердегі тергеу хаттамалары талданып, бүгінге дейін құпия сақталып келген тың архив құжаттары алғаш рет ғылыми айналымға енгізіледі. *Қорытынды.* Большевиктік биліктің репрессиялық саясаты сараланып, үлкен террор жылдары жаппай жазалаушы органдардың (НКВД) заңсыз әрекеті мен олардың саяси репрессияны жүзеге асыру жұмыстары да талданды. Оңтүстіктегі бірқатар Алаш зиялыларының тағдырына қатысты архив материалдарындағы жалған ақпарлар анықталды. Олардың рухани мұрасы жарық көрген «Ақ жол», «Бірлік туы» басылымдарындағы мақалалары да талданды.

Түйін сөздер: Кеңестік Қазақстан, Үлкен террор, саяси қуғын-сүргін, Оңтүстік өңірі, Алаш қайраткерлері

Алғыс. Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің «Оңтүстік Қазақстан өңіріндегі XX ғасырдың 20-50 жылдарындағы саяси қуғын-сүргін (жаңа архивтік материалдар және қуғын-сүргін құрбандары ұрпақтарының естеліктері негізінде)» тақырыбындағы гранттық қаржыландыру жобасын жүзеге асыру аясында орындалды (ЖТН: AP26199651).

Дәйексөз үшін: Әлібек С.Н., Пазилев Е.Д., Үсіпов А. «Үлкен террор» жылдары Оңтүстікте қызмет атқарған Алаш қайраткерлерінің қуғындалуы баспасөз беттерінде // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 3. 907-919-бб. [на казахском]. DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_3_907-919

REPRESSIONS AGAINST ALASH FIGURES WHO SERVED IN THE SOUTH OF KAZAKHSTAN DURING THE YEARS OF THE "GREAT TERROR" (BY THE PAGES OF PERIODICALS AND ARCHIVAL MATERIALS)

Seidehan Nurmakhanovich Alibek¹, Yerzhan Dzharkinaevich Pazilov^{2*}, Asan Usipov³

¹M. Auezov South Kazakhstan University (House 5, Tauke Khan Ave., 160012 Shymkent, Republic of Kazakhstan)

Doctor of historical sciences, professor

<https://orcid.org/0009-0003-5638-8788>. E-mail: seid-61@mail.ru

²M. Auezov South Kazakhstan University (House 5, Tauke Khan Ave., 160012 Shymkent, Republic of Kazakhstan)

PhD, senior lecturer

<https://orcid.org/0000-0002-7728-2136>. E-mail: pazilov82@mail.ru

*Corresponding author

³M. Auezov South Kazakhstan University (House 5, Tauke Khan Ave., 160012 Shymkent, Republic of Kazakhstan)

Master, senior lecturer

<https://orcid.org/0009-0007-2120-2559>

© Valikhanov IHE, 2025

© Alibek S.N., Pazilov Ye.D., Usipov A. 2025

Abstract. Introduction. The article examines the problem of political repression in Kazakhstan during the years of the "Great Terror", including the persecution of the Alash intelligentsia in Southern Kazakhstan, based on materials from the periodical press. *The purpose and objectives of the study.* The introduction into scientific circulation of secret documents and printed materials concerning the case of a number of well-known persons in the region, stored in the state special archive of the Shymkent city police department, thereby exploring the difficult fate of the figures of the Alash of the Southern region. *Materials and methods.* The documents of the regional and special archives of the districts of the Turkestan region are widely used in the research work. The research used methods of differentiation, analysis, systematization, and comparison. *Results.* The materials of the open trials published in the newspaper were studied by comparing them with scientific papers and studies on the topic of repression, as well as with official data presented in collections of documents from recent years, where the charges against the defendants were found to be false. A comprehensive analysis was conducted of how the Central Committee, through special resolutions, gave the newspaper a propaganda role in shaping positive attitudes and public opinion in political life. *Conclusions.* The repressive policy of the Bolshevik regime was analyzed, the illegal activities of the mass punitive organs (NKVD) during the years of the Great Terror and their work to carry out political repression were discussed. Misinformation was revealed in archival materials concerning the fate of a number of Alash intellectuals in Southern Kazakhstan. The article examines the activities of the newspaper "Ak Zhol", "Birlik tuy" in the interests of Soviet ideology, its role in the implementation of the repressive campaigns. The assessment is given from the point of view of new, critical positions formed in the national historical science.

Keywords: Soviet Kazakhstan, Great Terror, political repression, Southern region, Alash figures

Acknowledgements. The article was carried out within the framework of the project of grant funding of the Ministry of Science and Higher education of the Republic of Kazakhstan on the topic "Political repressions

in the South Kazakhstan region of the 20-50s of the XX century (based on new archival materials and memories of descendants of victims of repression)" (IRN: AP26199651).

For citation: Alibek S.N., Pazilov Ye.D., Usipov A. Repressions of Alash activists in Southern Kazakhstan during the years of the "Great Terror" (by the pages of the periodical press) // Otan tarihy. 2025. Vol. 28. No. 3. Pp. 907-919. [in Kazakh]. DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_3_907-919

РЕПРЕССИИ В ОТНОШЕНИИ ДЕЯТЕЛЕЙ «АЛАШ», СЛУЖИВШИХ НА ЮГЕ КАЗАХСТАНА В ГОДЫ «БОЛЬШОГО ТЕРРОРА» (НА СТРАНИЦАХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ И АРХИВНЫХ МАТЕРИАЛОВ)

Сейдехан Нурмаханович Алибек¹, Ержан Джаркинбаевич Пазиллов^{2*}, Асан Усипов³

¹Южно-Казахстанский университет имени М. Ауезова (д. 5, Тауке хан, 160012 Шымкент, Республика Казахстан)

Доктор исторических наук, профессор

<https://orcid.org/0009-0003-5638-8788>. E-mail: seid-61@mail.ru

²Южно-Казахстанский университет имени М. Ауезова (д. 5, просп. Тауке хана., 160012 Шымкент, Республика Казахстан)

Доктор PhD, старший преподаватель

<https://orcid.org/0000-0002-7728-2136>. E-mail: pazilov82@mail.ru

*Корреспондирующий автор

³Южно-Казахстанский университет имени М. Ауезова (д. 5, просп. Тауке хана., 160012 Шымкент, Республика Казахстан)

Магистр, старший преподаватель

<https://orcid.org/0009-0007-2120-2559>

© ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова, 2025

© Алибек С.Н., Пазиллов Е.Д., Усипов А., 2025

Аннотация. *Введение.* В статье рассматривается проблема политических репрессий в Казахстане в годы «Большого террора», в том числе преследования алашской интеллигенции в Южном Казахстане, на основе материалов периодической печати. *Цель и задачи исследования.* Введение в научный оборот секретных документов и печатных материалов, касающихся дела ряда известных региону лиц, хранящихся в государственном специальном архиве Департамента полиции г. Шымкента, тем самым исследуя непростую судьбу деятелей «Алаш» Южного Казахстана. *Материалы и методы.* В исследовательской работе широко использованы документы региональных и специальных архивов районов Туркестанской области. В ходе исследования использовались методы дифференциации, анализа, систематизации, сравнения. *Результаты.* Материалы открытых судебных процессов, опубликованные в газетах, были изучены методом сопоставления с научными трудами и исследованиями на тему репрессий, а также с официальными данными, представленными в сборниках документов последних лет, где обвинения против подсудимых были признаны ложными. Проведен всесторонний анализ того, как Центральный Комитет, посредством специальных постановлений, придал газетам пропагандистскую роль в формировании положительного отношения и общественного мнения в политической жизни. *Выводы.* Была проанализирована репрессивная политика большевистской власти, незаконная деятельность массовых карательных органов (НКВД) в годы «Большого террора» и их работа по осуществлению политических репрессий. Выявлена дезинформация в архивных материалах, касающаяся судьбы ряда алашских интеллектуалов Южного Казахстана. Рассмотрена деятельность газет «Ак жол», «Бирлик туы» в интересах советской идеологии, их роль в осуществлении репрессивной кампании. Дана оценка с точки зрения новых, критических позиций, сформировавшихся в отечественной исторической науке.

Ключевые слова: Советский период, Большой террор, политические репрессии, Южный Казахстан, деятели «Алаш»

Благодарность. Статья подготовлена в рамках реализации проекта программно-целевого финансирования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан «Политические

репрессии на территории Южного Казахстана в 20-50 гг. XX века (на основе новых архивных материалов и воспоминаний потомков репрессированных)» (ИРН: AP26199651).

Для цитирования: Алибек С.Н., Пазиллов Е.Д., Усипов А. Репрессии в отношении деятелей Алаша служивших на юге Казахстана в годы «большого террора» (на страницах периодических изданий и архивных материалов) // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 3. С. 907-919. [на казахском яз.].

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_3_907-919

Кіріспе. 1937–1938 жылдардағы «Үлкен террор» деп аталатын қуғын-сүргін науқаны – отандық тарихнамадағы ерекше құбылысқа айналған ең көкейтесті тақырыптардың бірі. Өйткені, осы екі жылдың ішінде Кеңестер Одағында 1,5 млн. астам адам контрреволюциялық қылмысы үшін қуғындалып, жартысына жуығы жазалаудың ең жоғары түріне кесіліп, атылып кетті. Сонымен қатар, өткен ғасырдың 30-50-ші жылдарындағы саяси репрессия құрбанына айналған қайраткерлеріміздің тағдырына байланысты құпия қорлардағы құжаттар әлі де болса қолжетімді емес. Шындығында, ұлт қайраткерлерін айыпсыз жазалаған саяси қуғын-сүргіннің алғашқы толқыны 1930-шы жылдардағы жасанды «Алаш ісінен» бастау алғаны белгілі. Ал 1937–1938 жылдарда ол жоспарлы «Үлкен террорға» ұласып, НКВД жаппай жазалау операцияларын жедел жүзеге асырды. Одақтық ауқымда кең көлемде іске асқан бұл саяси қуғын-сүргінде республикамыздың қоғам қайраткерлері мен белгілі тұлғаларынан бөлек, қарапайым халық та зардап шегіп, жазықсыз жазаланды.

КСРО НКВД-сының 1937 жылғы 30 шілдедегі №00447 оперативті бұйрығына сай «халық жауларын» жаппай жазалау шаралары тамыз айының басында басталатын болып бекітілді. Жалпы бір жағынан бұл саяси террор партиялық органдар мен НКВД-ның бірлесе әрекет етуімен, ұйымдаса әшкерелеуімен жүзеге асқандықтан, аталмыш органдарды бұл қырғынның басты айыпкері санауға да болатындай. Өйткені, билік басындағылар қара басының қамын күйттеп, республика бойынша жазалауға жоспарланған алғаш лимиттегі 6,7 мың адам санын азырканып, жоғарыға қайта-қайта лимит сұрап хат жолдап, құрбандар санын 3,5 есеге арттырып жіберді. НКВД да бұл этникалық тазалау операцияларына бас болып, нәтижесінде 1938 жылы Қазақстанда онға тарта жазалау акциялары жүзеге асты. 1937 жылғы саяси репрессия тұсында еліміздегі «халық жауларына» жаза кесу республикалық «екіліктерге» жүктеліп, оның құрамына бастапқыда Қазақ КСР ішкі істер Халық комиссары Л.Б. Залин, ал 1938 жылдың қаңтарынан С.Ф. Реденс, сонымен қатар республика прокуроры С.Н. Покровский кірді. Бұл жаппай жазалаушы органдар сот мәжілісінің соңында арнайы хаттама толтырып, төраға мен «үштіктің» мүшелері құптап қол қойған соң айыптау материалын қоса тіркеп, үкім шығарып отырды. Алайда, айыпталушыларға ату жазасына кесілгендігі жайлы үкім жария етілмей, ол жасырын түрде жүзеге асты. Мұндай жаппай жазалау жұмыстары 1938 жылы Н.И. Ежовтың №00606 бұйрығы шыққан соң «ерекше үштіктердің» құзырына өтті [Жанбосинова, 2024: 105].

Ақиқатында, бұл жазалаушы органның құрамы тікелей Мәскеу арқылы бекітілмесе де, бұйрық бойынша оның құрамында НКВД басшысы, прокурор мен облыстың бірінші хатшысы болуы керектігі талап етіліпті. Осындай соттан сырт жазалушы инстанцияның бірі ретінде «милицейлік үштікті» де ерекшелеп атап көрсетуге болады. Өйткені осының әсерінен үлкен террор кезінде Қазақстанда абақтыға жабылушылардың қатары жоспардан тыс тым артып кетті [Аблажей, 2024: 102].

Яғни, 1938 жылдың маусымына қарай республикалық үштіктер қайта құрылымдалып, оның өкілеттігі облыстық «милицейлік үштіктерге» берілді. Түйіндей айтқанда, Қазақстанда жоғарыда айтылған №00447 бұйрықтың құрбаны болғандар 27 мың адамға таяу болса, соның тең жартысы айғақ-дәлелсіз атылып кетті. Ал Қазақ КСР НКВД есептерінде 1938 жылға қарай 26000 адам репрессияланып, солардың 12429-ына ату жазасында үкім кесілгендігі айқын жазылған [Саяси қуғын-сүргін..., 2024: 126]. Мұндай ең ауыр жазаға ең алдымен тап жаулары, «панисламист» деп айыпталған бұрынғы бай-құлақтар, молда-ишандар, яғни контрреволюциялық элементтер іліккен. Сондай-ақ жоғарыдағы бұйрықты жүзеге асыру барысында жаңа үкіметке қалтқысыз қызмет етіп жүрген бұрынғы алашордашылар троцкистік-ұлтшылдық ұйымның мүшелері ретінде ұлт зиялылары топ-тобымен тұтқындала бастады. Кезінде Алашорданың Оңтүстіктегі тірегіне айналып, қасірет заманының құрбанына айналған тұғырлы тұлғалар біздің өмірде де аз емес.

Расында да «үлкен террор» тұсындағы, яғни 1937-1938 жылдардағы қуғын-сүргін бұрынғы барлық қуғын-сүргіндердің шарықтау шегі іспетті болды. Репрессиялық механизмнің «қысымына» түскендердің барлығы опат болды. Бұл кезеңде алдыңғы кезеңдердегі қуғын-сүргіннен аман оралғандардың барлығы екінші рет қуғын-сүргінге ұшырады. Анығында көпшілігіне «ату бабымен»

үкім кесілді. 1937-1938 жылдардағы қуғын-сүргін кезіндегі жаппай жазалаудың хабаршысы Бүкілодақтық Коммунистік партиясы (большевиктер) Орталық Комитетінің 1936 жылғы 29 шілдедегі барлық партия ұйымдарына жолдаған жабық хаты болды. Сол жылы Қазақстандағы өлкелік комитет «фашистердің, троцкийшілер-зиновьевтіктердің, барлаушылардың, диверсанттардың және басқа да ұлтшыл элементтердің, Алашорданың және басқа да жау ұяларын, олардың барлық партиялық ұйымдарын күн сайын әшкерелеуге және оларға қарсы іс-қимылдарды жүргізуге» қаулы қабылдады. «Кез келген жерде және кез келген жағдайда» НКВД органдары «жау ұяларын аяусыз әшкерелеу» міндетін жүзеге асырған кезде «контрреволюциялық ұлтшыл топтың» мүшелері атанған мыңдаған жазықсыз адамдар репрессиялық машинаның қолына түсті.

Мысалы, Бүкілодақтық коммунистік партия (большевиктер) Қарағанды қалалық комитетінің 1937 жылғы бюро мәжілісінде Қарағанды ГРЭС құрылысындағы «контрреволюциялық ұлтшыл топтың» қызметі талқыға салынып, бұл топтың міндеті «Кеңес өкіметіне қарсы үгіт-насихат жүргізу болып табылады» деген қорытындыға келді. Яғни мекемеде «контрреволюциялық ұлтшылдық әндер шырқалды» деп айыптаумен сандаған қызметкерді партиядан шығарып, іс тергеу органдарына өткізілді [Сақтағанова, 2021]. Мұндай айыптаулар аз болған жоқ. 1937-1938 жылдардағы қуғын-сүргін кезінде республикалық, облыстық, қалалық және аудандық партия және кеңес органдары басшылығы түгелдей дерлік әуелі түрмеге жабылып, кейін ату жазасына кесілді.

Материалдар мен әдістер. Бүгінге күнге дейін Оңтүстік өңіріндегі Алаш зиялыларының тағдыры құпия қорлардағы құжаттар негізінде жеке зерттеу нысанына айнала қойған жоқ деп анық айта аламыз. Демек, ұсынылып отырған зерттеу осы бағыттағы нәтижелі талпыныстардың бірі болатындығы айқын. Зерттеу жұмысында деректік негізі ретінде құпия тергеу құжаттары, баспасөз материалдары, естеліктер, жеке архив материалдары кеңінен пайдаланылды. Сондай-ақ ұлттық интеллигенцияның кеңестік кезеңдегі қалыптасуындағы Оңтүстік зиялыларының орны мен олардың Алаш қозғалысымен етене жақындығы айқындалады; өңірден шыққан, бірақ өзге аймақтарда сталиндік террордың құрбаны болған тұлғалар анықталып, өмір жолы мен қоғамдық қызметі зерделенеді; сайлау құқығынан айырылғандар қатарындағы азаматтардың, олардың әлеуметтік құрамы, құқықтық жағдайлары, тағдырлары талданады; Қазақстанда Кеңес өкіметінің XX ғасырдың 20-50-шы жылдардағы Оңтүстік өңіріндегі репрессиялық саясатының ұлт руханиятына тигізген залал-зардаптары тың деректер арқылы дәлелденеді. Зерттеу барысында саралау, талдау, жүйелеу, салыстыру әдістері қолданылды.

Талқылау. 1937 жылдың 23 ақпаны және 5 наурыз күндері аралығында Бүкілодақтық коммунистік партияның Орталық Комитетінің Пленумында И.В. Сталин бас баяндама жасап, социализм құрылысы өрістеген сайын тап күресі де күшейе түседі деген атақты тезисін бірнеше рет қайталады. Оның пікірінше, «Кеңестер Одағы қарқынды дамып, барлық салада үлкен жетістіктерге қол жеткізген сайын ашық және астыртын күреске көшкен бұрынғы қанаушы тап өкілдері де ел дамуына барынша кедергі жасауға тырысады» дей келе, шетелдің барлау органдарының жалдамалы агенттері – диверсант, тыңшы, троцкистік зиянкестерді түбірімен жоюды ұсынды. Шындығында И.В. Сталиннің осы баяндамасында айтқан тұжырымдары КСРО арнайы органдарының (НКВД) алдына «халық жауларын» әшкерелеп, халықтың еркін ойлы өкілдеріне қарсы жаңа қарқынмен саяси қуғын-сүргін шараларын бастауға жол ашып берді.

1937 жылдың шілде-тамыз айларында Коммунистік партияның Орталық Комитетінің мәжілістерінде жоғарыда аталған ақпан-наурыз пленумында айтылған нұсқаулардың орындалуы талқыланып, Қазақстан НКВД органы диверсант, тыңшы, троцкистік зиянкестермен т.б. тап жауларын әшкерелеуде қол жеткізген табыстарын мақтанышпен баяндап жатты [Политические репрессии..., 1998:7]. Осы талқылауларда айтылғандай, «халық жауларын» әшкерелеу істері және соттау процестерінің барысы ашық, әрі міндетті түрде баспасөз беттерінде көрініс табуы тиіс болды. Саяси қуғын-сүргін шараларын осылай баспасөз беттерінде ашық жариялау арқылы жазалаушы органдар идеологиялық және үгіт-насихат бағытындағы бірнеше мақсаттарды жүзеге асыруды көздеді. Біріншіден, осы арқылы кеңес халқы және әлемдік қауымдастық алдында өнеркәсіпте орын алған зиянкестік әрекеттердің, қоғам өмірінің түрлі салаларындағы апаттардың «нақты орындаушылары» бар екенін көрсету болса, екіншіден қуғын-сүргін шараларына саяси астар бере отырып, оны жаппай кеңінен өрістетуге жол ашу мақсаты көзделді.

1937 жылдың 18 қазанында «Казахстанская правда» газетінде «Қазақстан К(б)П Оңтүстік Қазақстан обкомының шіріген позициясы» атты мақала жарияланып, бұл жарияланым оңтүстік өңірдегі жаңа саяси қуғын-сүргін шараларын бастауға жол ашып берді. Мұнда Оңтүстік Қазақстан облысы КП бірінші хатшысы Ә. Досов бастаған өңірде троцкистік-бухариндік бандиттер мен

буржуазиялық ұлтшылдар әшкереленіп, саяси террордың меже-мақсаты баса айтылады. Осы мақаладан соң Оңтүстік Қазақстан облысында 560 адам жауапқа тартылып, оның 36-сы ату жазасына кесілді. Олар Ә. Досов, В.Е. Случак, А. Ералин, Б.С. Ержанов, Е. Әбділахатов, А. Избанов, Р. Жабаев, М. Байзақов, С. Османов және т.б. Оңтүстік өңірдің көрнекті қайраткерлері еді.

Зерттеу нәтижелері. Жалпы 1937-1938 жылдардағы саяси репрессия белең алған жылдарда қуғынға ұшыраған өңірдегі белгілі тұлғалардың, Алаш зиялыларымен етене жақын араласқан арыстардың бірі Шәуілдір аудандық тұтынушылар кеңесінің қызметкері болып еңбек еткен Жабаев Рүстембек болатын. 1894 жылы Түркістан ауданының Хантағы ауылында дүниеге келген Р. Жабаев 1930-шы жылдары билікке қарсы бүлікші» деп танылып, жазалаушы отряд тарапынан қарудың күшімен қан-жоса етіп басылған Созақ көтерілісіне қатысқаны үшін сотталып, сүргін көрген азамат. Тарқата айтсақ, оның ОГПУ-дың үкімімен 58-г-бабы бойынша айыпты деп табылып, жасанды «Алаш ісімен» ұлт зиялылары жауапқа тартылып жатқан саяси репрессияның алғашқы толқынында 5 жыл Карлагта жазасын өтеп, туған өлкесіне қайта оралғаны белгілі.

Дегенмен, 1937 жылғы саяси сүргінінде қайта қамауға алынып, 17 қарашада ОҚО УНКВД-сының үштігі жасанды тергеудің хаттамасымен, жалған куәгерлікті басты айғақ тұтып, тұтынушылар кеңесінің белді қызметкерін ату жазасына бұйырып, Р. Жабаев атылып кете барған. Тек араға 20 жыл салып, 1957 жылдың 17 шілдесінде ғана Оңтүстік Қазақстан облыстық соты Президиумының шешімімен Жабаев Рүстембекке тағылған айыпта нақтылы айғақ-дәлелдердің жоқтығы анықталып, қылмыстық іс тоқтатылып, толық ақталыпты [ШҚПДМАА. 6-қ. 1-т. 879-іс. 214-п].

Жалпы, тұтқынға алынар тұста Түркістан қалалық милициясын басқарған Р. Жабаевтың да сол зобалаң жылдарда зорлық көргені, қиянат тартқаны күмәнсіз. Себебі, тергеуде бес рет жауап алынып, психологиялық және физикалық қысым көрген, атылардан алдын аяусыз азапталған тұлғаның ісінде ақиқат аз, күмән көп. Анығы сол, Шымкент қалалық полиция департаментінің арнайы мемлекеттік архивінде сақталған Жабаев ісіне байыппен үңілсек, «Абдуллин, Елеусінов секілді бүлікшіл, контрлармен тығыз байланысы бар, ұлтшылдық ұйымның белсенді мүшесі» деген айыппен онымен бірге қызметтестері Бейсенбаев Бәкір, Лекенов Берестем, Берестемов Әлмахан, Сәтімев Төлеген, Өтегенов Садық, т.б. да тұтқындалыпты.

Бастапқыда айтқанымыздай, Созақ халқын Кеңес үкіметіне қарсы қарулы көтеріліске үндеген Жабаевқа жасанды айыптар тағылып, колхоздарды, социалистік құрылысты күйретуге әрекет еткені, Шәуілдір шаруалары кооперативінің қаражатын мақсатсыз жұмсап, талан-тараж еткен қылмысы да дәлелденіпті. Осылайша, анығында ешкімге қиянат етпеген кооператив қызметкерінің жазықсыз атылғанынан да ұзақ жылдар бойы ұрпақтары хабарсыз болып келген. Тек жылымық кезеңі туған 1957 жылы ғана перзенті, Кентау қаласы, Нагорный көшесі, №154 үйдің тұрғыны Әшіров Баукен ОҚО УНКВД-сы басшысының орынбасары Мирошинченкоға арыз жазып, әкесінің тағдырын білуге талпынып, сұрау сала бастайды. Ал оған тиісті тараптан келген жалтарма жауапта: «Сіздің сұрауыңызға байланысты мәлім ететіміз мынау: Әкеңіз Рүстембек Жабаев 1937 жылы «диверсиялық-ұлтшылдық ұйымның мүшесі» болғаны үшін абақтыға қамалып, 10 жылға сотты болған. Лайықты жазасын еңбекпен түзеу лагерінде өтеп жүріп, 1943 жылы 21 қарашада гангренадан қайтыс болды» [ШҚПДМАА. 6-қ. 1-т. 879-іс. 154-п.] делініпті. Бұл тарапта бір ескерерлігі, «үштіктің» үкімімен атылғандардың көпшілігінің тағдыры құпия ұсталып, ұрпақтарын да ұзақ жылдар бойы алдарқатып келген, осы секілді жалған анықтамаларды беріп отырған. Ал, шындығында олардың көпшілігінің кешеуілдетпей атылғанына айғақ болар архив құжаттары жетерлік, олар бүгінде құпиясыздандырылып та жатыр.

Жалпы Жабаев Рүстембек «халық жауы» ретінде қуғын көріп, құрбан болған жылдардағы құжаттарға қарасақ, оған қарсы қозғалған №0521 іс парақтарындағы мұрағаттық анықтамада отбасы құрамы туралы да аз-кем мәлімет беріліпті. Алайда, 1913 жылы туған жұбайы Толысбекова Маржанның тағдыры бізге беймәлім. 1925 жылы дүниеге келген ұлы Рүстембеков Баубек, 1930 жылғы Анель мен 1936 жылғы Бибайша атты қыздарының да көп қиянат көргені, қоғамның түрпектеуін жылдар бойы тартқаны да күмәнсіз.

Шындығында Жабаевтың жасанды ісінде негізсіз айыптар жетіп артылады. Айталық, УНКВД үштігі мәжілісі хаттамасында Р.Жабаевты Қожановтың тікелей ықпалымен диверсиялық-ұлтшылдық ұйымға мүшелікке енген етеді. Сонымен қатар, С. Өтегеновтің де тапсырмасын орындап, Кеңес үкіметін күйретуді көздеп, ұлтшылдық ұйымға өзімен ниеттес жаңа мүшелерді тартумен белсене айланысыпты. Яғни, тергеушілердің жазуынша, ол герман- жапон интервенциясына сүйеніп, Кеңес Одағының басына кенеттен ауыр күн туа қалған жағдайда контрреволюциялық ұйыммен бірлесіп

кедейлер үкіметін құлатуға тыңғылықты дайындық жасап, қол астындағы қолдаушыларын да бүлікке үндеп отырыпты. «Жәкенов, Елеуенов, Бейсенбаевтар бастаған терроршыл топқа қалтқысыз қызмет істеген» деп атап көрсетіліпті [ШҚПДМАА. 6-қ. 1-т. 879-іс. 234-п].

Ал Рүстембек Жабаевты «ұлтшылдардың» қатарына қосқан Садық Өтегенов те осал адам емес, Түркістан өлкесіндегі Алаш қайраткерлерінің бірі, уездік приставта аудармашы, ұстаздық еткен, ел таныған тұлға еді. Соған қарамай, жасанды тергеу ісімен Жабаев пен Өтегеновті бірге айыптап, «ұялас халық жауларын» тапқан тергеушілер 5 рет тергеп, сан мәрте ұрып-соғып, отбасына қауіп төндіретінін айтып қорқытып жүріп, Жабаевқа «қылмысын» мойындатқызып, алдын ала дайындалған тергеу хаттамасына қол қойдырып алады. 1937 жылдың 1 қазанында толтырылған тергеу хаттамасында айыпталушы: «...Мен 1917 жылдың желтоқсанында Түркістан қаласында Сұлтанбек Қожановтың демеуімен ұлтшылдық ұйымның мүшесі болып қосылғанымды мойындаймын. Біз Кеңес үкіметін құлатуды мақсат тұтып, ұйымның шетелдегі орталығының басшысы Мұстафа Шоқаймен он-он бес жылдан бері тығыз байланыс орнаттық. М. Шоқаймен хат арқылы арқылы хабар алмасу аздық етіп, Қожанов пен Өтегенов 1927 жылы Мұңайтпасов пен Әбдірахмановты Берлинге астыртын оқуға аттандырды. Осылайша, шығыстық мұсылман елдерін біріктіру арқылы буржуазиялық-ұлтшылдық мемлекет құру арманына бір табан жақындай түстік. Осы мүдде жолында ақ гвардияшылармен, 1922 жылы Энвер пашаның басмашыларымен, Алашордашылармен саналы түрде күш біріктірдік. Оларға ұдайы қаржылай көмек көрсетіп отырдық.

Созақ көтерілісі басылған соң да астыртын ұйымның жұмысын тоқтатпай, Қожанов пен Өтегеновтің қолдауымен тәркілеу науқанына тап болған байлардың мал-мүлігімен 1930 жылдан бастап Өзбекстанның Андижан мен Наманган аймағына үдере көшуіне көмектестік. 1933 жылы Андижанға арнайы барған Қожанов байларды Қазақстанға қайта көшпеге үгіттеп, олардың өзбек ұлтшылдарымен бірлесуіне сеп болды. Ал 1935 жылғы мамыр айының басында Ташкентке келіп, Сұлтанбектің пәтеріне арнайы қонақ болдым. Барсам, Қожанов Қадырқожа, т.б. бауырларымен (аты-жөні есімде жоқ) бірге ұлтшылдық ұйымның алдағы жоспарын талқылап отыр екен. Сұлтанбек сол кеште былай деді: «Бәрің де білесіңдер, 1930-1934 жылдары Қазақстанды алапат аштық жайлады. Халқымыздың тең жартысы қырылып, көмусіз қалды. Мұның бәрі Голощёкиннің саясатының салдары. Жұрттың малын құртып, жан санын жүз есе азайтты. Аштықтан аман шыққандар бүгінде жерді қолмен жыртып жүр. Сондықтан бар үмітіміз шетелдегі Мұстафа Шоқайда. Ол герман-жапон интервенцисын КСРО-ға бағыттай алса, мақсатымыздың орындалғаны. Ал оған дейін біз коммунистік биліктің экономикалық қуатын әлсірте беруіміз керек», - деп ашық айтты» дейді.

Байыптап қарасаңыз, тергеушілер әбден тығырыққа тіреп, Созақ көтерілісіне қатысқанын басты айғақ етіп, тіпті көтеріліске шыққандарды түгел контрреволюциялық ұлтшылдық ұйымның мүшелігіне кіргізе салады да, толық дәлелденген тарихи жағдайдың жай-жапсарына үңілмей, оқиғаны өздеріне оңтайлы жаққа қарай бұрады. Мұның барлығының басы-қасында С. Қожановтың тұрғандығын жалған айыптармен дәлелдеп, саяси репрессияға ұшырайтындардың санын қолдан көбейтіп, анағұрлым арттыра түседі. Демек, құпия қорлардағы құрбандар ісіне қатысты құжаттарды елеп-екшегенде аса абай болып, ақиқат пен жалғанның ара жігін ажыратып алғанымыз абзал.

Бастысы, террористік топқа, ұлтшылдық ұйымға қатысы жоқ тұлғаның артында қалған аз-кем рухани мұрасын ұрпақ кәдесіне жаратқанымыз жөн. Бұл үшін кеңестік баспасөздегі Р. Жабаев мақалалары мейлінше сарапталып, тиісті оң бағасын алғаны дұрыс. Мәселен, олардың бірқатары сол кезеңдегі қазақ баспасөзінің алдыңғы шебінен табылған, ұлтшыл басылым – «Ақ жол» газетінде жарық көріпті.

Айталық, елден хабар жолдаған Р. Жабаев «Еске алу керек» атты мақаласында неше түрлі саяси партиялардың қазақ арасына төңкерістен бері ғана шығып жүргенін қуана құптағанымен, шынында сол саяси партиялардың ұлтты тап-тапқа бөліп, ел бірлігіне сына қағып отырғанын сынға алып: «...Мұның себебі қайсы десек, сол айтылғанның бәрі де біздің қазақтың тұрмысында жоқ. ...Атқа мінгендерді алсақ, бұрынғы болыс, би, старшын, елу басы болғандар, онысына сөз жоқ. Тегіс үйреніп қалған паракор, зорлықшыл, халықты ондырарлық еш пиғылы жоқ. Ал енді атқа мінбеген, өмірінде болыс, би болмағандарын алсақ, олар да атқа мініп алады. Олар да ел аралай бастайды.

Қазақ-қырғыз сиезінде жолдас Сұлтанбек Қожановтың: «Елге тарататын астықты атқа мінгендер жеп қойып, елдің қырылуына себеп болды» дегені дұрыс. Бірақ жолдас Қожановтан сұраймын, егер сол азық-түлікті пәлен жердегі ашығып жатқандарға бөліп беріндер деп жаяуларға берсе, сонда олар не қылар еді. Олар жемес пе еді?! Қазақтың сырын, пейілін, құлқын білетін мырзалар бұған таласпас. Бұлай болғанда атқа мінгендер деген сөз қалай шешіледі?» [Жабаев, 1921], – деп бұрынғы бай-болыстар кәмпескеленіп, жер аударылып, енді шаруа қазақтың өзі қалса да елдің

ескі әдетті қоя алмай, дихан, еңбекшілер болып, тап-тапқа бөлініп алып, ымыраға келмегеніне ашынады. «Бірақ сол жаман пейілділеріміз қайдан шығып отыр?» деген сауалды оқырман назарына салып, қазақтың пейілі, салты, тұрмысы оңбаса, ұрпақтың да оңалмайтынын талқыға салып, ұлтты ұсақтайтын жаман мін-мінезден арылуға тырысу керектігін баса айтады.

Автордың орынды сынын «Ақ жол» басқармасы да қолдап-қуаттап, өз ойын ашық баяндап отырған Рүстембек Жабаевтың бұл ісіне зиялы қауымның кешікпей жауап қайыратынына үмітпен қарайынын жеткізеді.

Осылайша «Ақ жолда» «Елден» хабар беруді дәстүрге айналдырған азамат келесі бір түйткілді мәселені көтерген маңызды мақаласында Түркістан үйезі, Шу болысы мен Атбасар үйезі қазақтарының арасында жиылыс болып, Шуда үй тігіліп, құн-бітім сөйлесіп жатыр дегенді естіген соң сол жерге өзінің де барғанын жазыпты.

«Бітімге тігілген үй Шудың Қаратауға қараған бетінде, бір күншілік екі елдің ортасы Қазаншы деген жерде тігілген екен. Түркістан үйезінің Қу, Сарыөзек және Қоршу болыстарынан басты адамдар тегіс жиналған екен. Атбасар үйезінің бітімге басты адамдар келмеген. Ақырында бұл барғандар 10 күндей күтіп келмеген соң, оларға хабар жіберіп, май айында бас қоспақ болысты.

Бұл жиылыс: Түркістан үйезі Шу, Сарыөзек һәм Қоршу болыстарымен Атбасар үйезіне қараған бағаналы наймандар қашаннан-ақ барымташы болатын.

Ақмола үйезінің қазағы Баққожа бағаналы, наймандармен барымталасады. Ол бір уақыт өз елінен шығып, Түркістан үйезі Қоршу болысындағы атақты Мырзахметке келеді. Сонымен бірге отырады. Бұл екеуі бірігіп бағаналы, наймандардан мал қудырып алады. Бағаналы, наймандар Түркістан үйезі Қоршу болысы саудагер Бекқожаның 20 шақты қарасын қолға түсіреді. Бекқожа әйтеуір найман еді деп бұрын Торғайға қараған, бұл Ақмешіт үйезіндік Байқара һәм басқаларының 20 шақты қарасын айдап алады.

Олар Шиелілік атақты ұры Ермахан Көтібар баласын бастық қылып Түркістан үйезі Шу болысына қарасты Қара және Тауасар Өте балаларының жылқысын барымталап алады. 68 жылқыны бір, 80 жылқыны бір, Еркебайдың оншақты қарасын, Елеусіздің 6 жылқысын тағы алады. Сол кез Атбасар үйезінің біраз қазақтары (40-50 түйе шамасында) Түркістаннан азық алып бара жатқанында Шуда ұрыс болып, екі жақтан да адамдар сойылға жығылады. Кейін Атбасарға қараған азықшының бірі өліп те қалады. Олар сол ұрыстың зардабынан өлді деп құн даулайды» [Жабаев, 1922], – деп жиылыстың түп себебін тарқата түсіндіріп, бітім болмай, жұрт жиылмай, шиеленіскен дауды шешудің мерзімі кейінге шегерілгенін ашына айтады. Озық елдер оқуға ұмтылып жатқанда, қыр қазағының өзді-өзі қырқысуына қатты қынжылады. «Бұл қазақтағы жұттың бір ағайыны!» – деп барымтаны олжа санаған саяз ойлыларды тәртіпке салуды талап етеді.

Тіпті «Центрсоюз» нұсқаушысы болып жүріп те басылымнан алыстамаған Р. Жабаев 1924 жылы «Ақ жолдың» 5 шілдеде, №454-санында шыққан «Сезілген» деген бүркеншік есімді автордың негізсіз сынына өзі қызмет атқаратын мекеме атынан іле-шала жауап қатып, басқарма мүшелерінің жалпы жиылысына 140 адам қатысқанын, айтылған кемшілік бойынша аудандық нұсқаушымен бірге кооперацияның барлық істерін жеке өзі тексергенін тарқатып жазыпты. «Еңбек» ұйымы, «Қосшы» одағы болып, барлық мүшесі 480 адамға жетіп, мүшелері күннен-күнге көбейіп келе жатса да, тексеруден көрінгендей, ешкімге жасырып, мал сатқандығы дәлелденбеген кооперативтің бұл күнде шет дүкендердің саудагерлерімен жағаласып келе жатқанын қаперге салып, қысқалап айтқанда, үлгі боларлық қатардағы кооперацияның ісінен кемшілік іздеген «Сезілгенді» сенімсіз ақпаратқа сүйенгенше, кооперативке мүше болып, еңбек сіңіруге шақырады.

Бұдан бөлек Р. Жабаевтың Ашық хаты төңкеріс тұсында, яғни 1917 жылы «Бірлік туы» басылымына да жарияланыпты. Онда ол Көлбай мырзаға өтінуі бойынша «Алаш» газетіне Жизақта тұрған уақытында агент болғандығын айтады. Яғни ел танитын белгілі азамат, баспагердің Жизақ уезіне қараған қазақтардан Жизаққа келгенінде өзі арқылы «Алашқа» алдырушы болып, квитанция бергендігін, бірталай адамдар басылымға жазылып, оның үстіне былай да жәрдемпұл бергендігін жасырмай жазады. Яғни, біріншіден, бастапқы жазылғандар газет тоқталғанша тиісті нөмерлерін алып тұрып, кейінгі жазылғандардың қолдарына бір нөмер де тимей қалғандығын жасырмай жеткізіп, «Пұлды алып, газетті жауып сіз кеттіңіз! Не газет, не ақшаның біреуін қолымызға тигіз!» деген жұрттың ортасында ұялып жауап айта алмай мен жүрмін...», – деп баспагердің теріс ісін сынай отырып, оқырманға жеткізеді. «Онан соң, сол сіз келген күні жиылған қазақтардан Петербордағы мұсылман фракциясы пайдасына деп те бір қауым пұл жиып әкеттіңіз. Сонда сол пұлды орнына жібергендігіңізді «Алаш» арқылы мағлұм қылмақшы болып, сөз ұстатқан едіңіз. Бұдан күні бұл күнге шейін дерек болған жоқ. Бұл – екі. Үшінші, Жизақ шаһарындағы сарт ағайындардан солдаттардың

бала-шағалары пайдасына деп, екі жүз сом жиып алған едіңіз.т Бұл пұлды Петербордағы Г. Дума төбе ағасы Родзянкоға жіберіп, квитанция нөмерлерін «Алашта» басып көрсетуге сендірген едіңіз. Бұл туралы да үніңіз шықпай кетті» [Жабаев, 1917].– деп, уәдеден тайған Көлбай мырзаға осы айтылғандардың жауабын күтетінін, сондай-ақ елден жиылған жылу-пұлдардың тиісті орындарына тапсырылып, тапсырылмағанын «Бірлік туы» немесе «Қазақ» газеттерінің біреуінде білдіруінің ел талабы екенін ескертіп, Жизақтағы «Алашты» күтіп жүрген оқушыларға айтар жауабы болса, айтып, болмаса олардың қаражатын қайтарып, өзін де, өзгені де ұяттан арылтуын өтінеді. Демек, қашанда әділет үшін күрескен өткір тілді Алаш ардақтысының асыл мұрасын кеңестік баспасөзден іздей бергеніміз жөн.

Осы тұста өңірдегі саяси репрессия мәселесіне қайта ойысар болсақ, диверсиялық топтың, ұлтшылдық ұйымның мүшелерін тауып, әшкерелеуде, оларды ел алдында абырой-беделден айыруға тоталитарлық билікті қолында тұрған барлық одақтық, республикалық, аймақтық баспасөзді мейлінше пайдаланды. Газет дабылына жұртты сендіріп, «халық жауларының» көптеп әшкере болуын елге ерекшелеп жеткізді. Солардың ішінде оңтүстік өңірінен жеткен қаралауға толы ақпараттық материалдар да аз емес. Мысалы, 1937 жылы 15 қазанда «Социалистік Қазақстан» тілшісі Шымкент қаласындағы өндірістерде, мекемелерде, оқу орындарында жұмысшы, қызметші, оқушылар КСРО Кеңесінің сайлау күнін қуанышпен қарсы алып, қаланың бірнеше жерлерінде, қала маңындағы МТС, колхоздарда неше мыңдаған адамдар қатысқан митингілер болып өткенін жазады.

Сол жиындардың бірінде қорғасын зауытының Батыс цех комитетінің председателі Алексеев құттықтау сөз сөйлей келіп, КСРО Жоғарғы Кеңесіне ең бірінші депутат етіп халықтардың көсемі И.Сталинді сайлауға ұсыныс жасайды. Бұл ұсынысты жұмысшылар бір дауыстан қабыл алады. Батыс цехының жұмысшылары өзінің қаулысында: «Таптық қырағылығымызды бұрынғыдан да күшейтеміз, Ұлы Советтің депутатығына Ленин-Сталин партиясына шын берілген адамдарды ғана ұсынамыз» [Ұлтшылдарды жасырушылар, 1937].– дейді. Ал Шымкент мақта зауытының жұмысшыларының митингісіне 300 адам қатысып, митингіде стахановшы слесарь Королев, Құлдасовтар сөз сөйлейді. Бостандық ауданында да көп адамдар қатысқан митингі болып, Бостандық МТС-інің шопыры Ковалев: «Біз қандай жаумен болса да аянбай күресеміз. Советке ұлтшыл-фашист бандысының бір де бір агентін өткізбейміз» [Шымкент..., 1937].– дейді. Осылайша, мұндай бүкіл халық қатысатын сайлау туралы материалдар баспасөз бетін басып кетіп, «халық жаулары» үстін-үстіне атылып, айдалып жатса да ол турасындағы шұғыл хабарлар мерзімді басылымдар бетінде азайып қалады.

Ал сондай бір «Социалистік Қазақстандағы» кезекті бір ақпаратты Қ. Серікбаев таратыпты. Яғни, 1938 жылы 13 наурыз күні кешке «Динамо» стадионында Түрксібтің Шымкент вокзалындағы теміржолшылардың үлкен митингісі болады. Митингіге 1500 кісі қатынасып, стахановшы электродәнекерлеуші Колупаев, стахановшы жүкші Гашенко, үй шаруасындағы әйел Продовикова, инженер Кәдірбеков, стахановшы Атақанов, тағы басқалар сөз сөйлеп, бәрі де пролетариат сотының үкімін бір ауыздан қабылдайды. Революциялық қырағылықтарын бұрынғыдан да күшейтетіндігін, өндіріс программасын артығымен орындап, Түрксібте бірінші орын алу үшін күресетіндіктерін айтып, митинг бір ауыздан мына қаулыны қабылдайды: «СССР Жоғарғы Сотының Соғыс Коллегиясының шығарған үкімі – бұл біздің үкіміміз; барлық совет халқының және жер жүзіндегі прогрессивті адам баласының үкімі. Кімде-кім социализм ісіне опасыздық жасаса, біздің отан қорғау, шаруашылық күшімізді әлсіретуге тырысса, кімде-кім ұлы совет халқының көсемдерінің өміріне қастық істеуге оқталса, мұндай жауыздарға осындай құтырған иттердің өлімі болатындығын біздің Ұлы Отанымыздың дұшпандары біліп қойсын. Біздің пролетариат диктатурасының алмас семсері, НКВД орындары, сталиншіл нарком Ежов жолдастың басшылығы арқасында, барлық «халық жауларын», шпиондарды, диверсанттарды, зиянкестерді әшкерелеп құртып отырамыз.

Біз, темір жолдың жұмысшы, қызметшілері, революциялық қырағылығымызды бұрынғыдан да күшейтеміз. Жаулардың, предательдердің бүркеніп қалған қалдықтарын ақырына дейін әшкерелейміз. Барлық совет халқының үкімі – Жоғарғы Соттың Соғыс Коллегиясының әділ үкімін шын жүректен құттықтаймыз. Өндіріс жұмысында жаңа табыстарға жету үшін күресеміз. Партиямыз бен оның Орталық Комитетінің және көсеміміз, ұстазымыз Сталин жолдастың төңірегіне бұрынғыдан да берік ұйымдаса түсеміз. Ленин-Сталиннің ұлы партиясы және көсеміміз ұлы Сталин жасасын! Даңқты совет разведкасы – НКВД орындары, оның сталиншіл наркомы Ежов жолдас жасасын!» [Серікбаев, 1938].

Осы іспетті қаралау материалдары газет-журналдарда арнайы айдарлармен айқарма беттерге басылып, әсіресе бұрынғы Алашорда өкілдеріне қатты шүйлігеді. Мәселен, ұлтшылдарды жасырушылар туралы мақала жазып, редакцияға хат жолдаған Киікбаев, Сабыров дегендер

1937 жылы Мақтарал ауданында бірнеше контрреволюцияшыл ұлтшылдардың беті ашылғанын жария етеді. Олардың ішінен оқу орындарына жайласып, жастарды ұлтшылдыққа баулыған Алашорданың жақтастары табылыпты. Бұларды бастаған аудандық оқу бөлімінің бұрынғы бастығы Балмұқамбетов пен оның Дұрысов, Жолдасов секілді серіктері екендігі де анықталыпты. «...Бұл зұлымдар оқу жұмысының басында болғанын пайдаланып, талай жауыздық істеген. Осы сұмдардың қылығын мезгілінде ашуға бөгет жасап, жаулардың ізін жасырған екіжүзділер анықталса да, әлі аласталмай отыр. Жапарбеков пен Ұлманов балаларға «Балмұқамбетов пен Жолдасовтарды жақтаңдар» деп үгіт жүргізіп, жаулардың қылмыстарын бүркеді. Жапарбеков тіпті әлі күнге Жолдасовпен хат алысып тұрады. Демалыста соның үйіне (Арысқа) қонаққа барады. Оның бұл ісі бастауыш ұйымда қаралып, комсомолдан қуылған. Бірақ, оқу бөлімінің бастығы Өмірбеков пен облыстық оқу бөлімінің инспекторы Байғарин: «Жас адам Алашордашыл бола ма? Оған жәрдемдесу керек» деген «теория» шығарып, аттестациядан да өткізіп жіберді.

Ұлманов колхозшылар арасына теріс түсінік беріп, қырағылықты кемітуге тырысқан. Ол «Интернационал» колхозының жалпы жиналысында партком секретары Қайдаровпен «Біздің елімізде тап та, жау да жоқ» деп таласып, өзінің арам «теориясын» таратпақ болған. «Бірлік» мектебіне өңкей жат элементтер, халық жауларының қалдықтары паналаған болатын. Мектептердің директоры Мәлғаждаров Қазақ педагогика институтын бітірген, жоғарғы дәрежелі білімі бар, саяси сауатты адам бола тұрып, қасында отырған жаудың әрекетін сезбеуі қалай?! Ол былай тұрсын, Дұрысовтың қылмысы ашыла тұрса да, «мұғалім жоқты» сылтау етіп, оны оқу жылының аяғына дейін ұстағаны қалай?! Оны тіпті, демалыс беріп, құрметтеп шығарып салуы қалай?! Мұнымен қатар бұл директор өтірік-өсек таратқан болатын. Осы мәселені аудандық комсомолдар комитетіне айтқан Қанаевты ол тағы қуғынға салды. Міне, осы фактілер Мәлғаждаровтың өте сезікті адам екендігін көрсетеді. Бұл мәселе жете тексерілуі керек.

Өмірбеков пен Байғарин Мәлғаждаровқа да мақтап мінездеме беріп, аттестациядан өткізіп алды және бұл туралы сөз көтерген Егешовті қуғынға салды» [Ұлтшылдарды жасырушылар, 1937], – деп «халық жауларына» рахым жасаушылықты жауға жәрдем көрсету деп түсіндірген тілші аталған азаматтарды аяусыз жазаға тартуды ұсынады. Сайып келгенде, тар кезеңде Алаш сабынан табылғандарды топ-тобымен түрмеге отырғызу белең алғанын баспасөз де айғақтап отыр. Олай болса, біз де таяу болашақта бұл тараптағы ілкімді ғылыми ізденістерді жандандыра түсіп, Балмұқамбетов сынды зерттеуші ғалымдарға етене таныс емес Алаш оқығандарының талайлы тағдырын індетте зерделеп, өңір тарихында із қалдырған қайраткерлерді танып білу үдерісін үзбеуіміз керек. Сонымен қатар, аты-жөні аймаққа белгілі Мәуленкүл Байзақов сияқты Алашорда съезіне қатысқан қайраткерлер де назардан тыс қалмауы тиіс. Олардың ҚР Президенті архивіндегі құжаттары да толық құпиясыздандырылуы керек.

Айталық, 1937 жылдың 24-30 қыркүйегінде Шымкентте толтырылған Мәуленкүл Байзақовты тергеу хаттамасындағы «Бастапқы тергеуде сіз өзіңізге тағылған айыпты мойындаудан үзілді-кесілді бас тарттыңыз. Өзіңіздің антикеңестік құрылымға қатысыңыз бар екендігіңізді мүлдем жоққа шығардыңыз. Осы тергеуде бәлкім бар қылмысыңызды мойындайтын боларсыз?» деген сауалға ол: «...Мені антикеңестік жұмыстың алғы шебінен бір-ақ шығарған екенсіздер. Ендеше, Кеңес үкіметіне қарсы күресушілердің қатарында жоқпын деп жанталасудың жөні жоқ. Егер өзім айтпасам, контрреволюциялық ұйымның белсенді мүшесіне айналып шыға келген әріптестерімнің жалған куәлігімен «қылмысымның» еселеп артатынын да шамалап отырмын. Сондықтан кейбір «қылмыс» саналған жағдайларға қатысым барлығын жасырмай айтамын. Мәселен, мен тергеушілер дәлелдегендей, 1917-1919 жылдары эсерлер партиясының қатарында болдым. Эсерлер партиясында да, ұлтшылдық ұйым қатарында да антикеңестік көзқарасымнан және әрекетімнен айныған емеспін. Елге әйгілі датқаның ұрпағы екенімді ешкімнен жасырмаймын. Бұрынғы Патшалық Ресей дәуірінде болыстық қызметті де атқардым. Керенскийдің кезінде Қоқан автономиясы үкіметінің мүшесі болғанмын. Алашорда тұсында оның съездеріне делегат ретінде қатысқаным да көпке мәлім» [ШҚПДМАА. 6-қ. 1-т. 879-іс. 79-п.], – деген соң Қазақ КСР НКВД Оңтүстік Қазақстан облыстық басқармасы қызметкерлері оны «кең тармақталған антикеңестік панисламистік көтеріліс және диверсиялық ұйымның» мүшесі ретінде билікке қол жеткізуді, үкіметке қарулы тойтарыс беруді көкседі және Жапонияның протектораты астында мұсылман буржуазиялық мемлекетін құруды мақсат етіп қойды деп айыптап соттады.

«Антисоветтік панисламистік ұйым ауылдық жерлерде диверсиялық жұмыстарды жүргізді, қарулы көтеріліс дайындап, оны КСРО-ға қарсы шетелдік әскери интервенцияға қосылуға баулыды. Коммунистер мен белсенділерге қарсы террор қолдана бастады. Жасырын ұйым құрамына

контрреволюциялық кадрларды көптеп тартты, қозғалысқа бұрынғы басмашылар қосылды, мұсылман дін қызметкерлерін, басқа да антисоветтік элементтерді тарта отырып, астыртын округтік ұйымдарды құру жұмыстарын жүргізуді қолға алды. 1933–1937 жылдар аралығында ұйымға жеке өзі Ахымбеков Сикымбай, Күленов Мәлікайдар, Тұрсынбаев Әбдіқадыр, Мырзалиев Райымқұл, Қабденов Дәрібай т.б. кіргізді. Кеңес үкіметіне қарсы көтерілістің жетекшісі. Шпион, панисламдық, бүлікші ұйымның қатарында Қазақстан мен Өзбекстанның колхоздары мен совхоздарының малын талан-таражға салды. 70 қошқар, 8000 сом, 1800 пұт астық ұрлап, КСРО-ға қарсы шетелдік мұсылман эмиграциясымен байланысып, көтеріліс қозғалысын үйлестірді, онда контрреволюциялық ұйымның сигналшыларын сайлады» деген секілді жасанды айыптар әр тергеу сайын толығып, М. Байзақов та жендеттер межелеген жазадан құтыла алмайды. Тек ұрпақтары іздеу салып, жиі арызданғасын 1954 жылы 19 тамызда М. Байзақовтың еңбекпен түзеу лагерінде 1944 жылы 18 желтоқсанда бүйрек рагынан қайтыс болғанын айғақтайтын «жалған жауапты» бір жапырақ қағаз келіп, ол туыстарына беріліпті.

Бір өкініштісі, М. Байзақовтың 1922 жылдардағы Түркістан уезіндегі оқу-ағарту жұмыстарының жай-жағдайын негіз еткен «Ақ жол» газетіндегі «Түркістан халық ағарту бөліміне» атты шағын мақаласынан басқа дүниесі әзірге табыла қойған жоқ. Осынау мақаласында ол Түркістан уезіндегі білім саласындағы кемшіліктерге біршама тоқталып, аймақтағы халық ағарту бөлімінің жемісті жұмыс жүргізе алмай отырғандығын айыптап жазады. Оның себебін де ашық айтып, басшы тұрақтамаған сала ісінің ілгері басудың орнына кері кетіп отырғандығын бірді-екілі мысалдармен дәйектеп береді [Байзақов, 1922]. Сол тұста ол қазақшаны білмейтін, ұлты орыс ағарту бөлімі басшысының жұмысынан нәтиже күтпейтіндігін көпке ұқтырып, қазақ мектептеріне өзбектерді мұғалім етіп жіберудің оқу-ағарту ісіне орны толмас зардап әкелетінін байыппен түсіндіріп береді. Сырты бүтін қазақ мектептерінің ішкі хал-ахуалын ақтарып салып, шала сауатты оқытушылардың нәтижесіз білім беруінен кейін мектептегі балалардың көбінің ана тілінің орнына өзбек тілін үйреніп жатқандығын үреймен жеткізеді. Мұндай мысалдың әр мектептен табылатындығын да қадап айтады.

Одан бөлек ол 100–200 шәкірт тәрбиелейтін Түркістан уезіндегі екі қазақ интернатының тыныс-тіршілігіне де тоқталып, тұрмысы төмендеген, киімге зәру, жалаңбас, жалаңаяқ екенін де айтып, ағарту бөлімінен қимыл күтеді [Байзақов, 1922].

Оңтүстікте қызмет атқарып қуғындалған Алаш ардақтыларының бірі Садуақас Османов Сырдария облысы, Перовск уезінің Жаңақорған болысында туған. 1919 жылдан РК(б) П мүшесі болған ол тұтқындалып, партиядан шығарылғанға дейін Қазақстан Коммунистік (большевиктер) партиясы Келес аудандық комитетінің бірінші хатшысы болып жұмыс істеген.

1937 жылы 26 тамызда Ішкі Істер Халық комиссариатының Келес аудандық бөлімі тұтқындап, 1937 жылы 27 тамыздағы ҚК(б) П Оңтүстік Қазақстан облыстық комитетінің №13 бюро мәжілісінің хаттамасымен контрреволюциялық ұлтшыл-фашистік элементтермен байланысы үшін «халық жауы» ретінде партиядан шығарып, 1938 жылы 21 ақпандағы КСРО Жоғарғы Сотының Әскери алқасының үкімімен РКФСР Қылмыстық кодексінің 58-2, 7, 8, 11-баптары бойынша ату жазасына кесіледі. 1957 жылы 21 желтоқсандағы КСРО Жоғарғы Сотының Әскери алқасының анықтамасымен С. Османовқа қатысты үкімінің күші жойылды, қылмыс құрамының болмауына байланысты іс тоқтатылған.

Тергеуде берген жауабында С. Османов та: «...Мен мүше болған контрреволюциялық ұйым тек қазақ ұлтшылдарынан ғана емес, басқа Орта Азиядағы одақтас республикалардағы ұлтшылдардан құралды. Атап айтқанда, мен Өзбекстандағы, Қырғызстандағы, Тәжікстандағы контрреволюциялық ұйымымыздың мүшелерін білемін. Мен мүше болған контрреволюциялық ұйым тек Қазақстанда ғана емес, басқа республикаларда да іс-әрекеттер жүргізіп, барлық жерде Кеңес өкіметін құлатуды мақсат тұтты.

Ұйым өз қызметінің басында татар және башқұрттардың контрреволюциялық ұлтшыл ұйымының жетекшілерімен байланыс орнатты. Яғни, Башқұртстан мен Татарстан Республикаларынан келген ұлтшылдармен пантүркизм мен панисламизм туы астында біріккен келісім жасалды.

Былайша айтқанда, шығыс мұсылман түркі халықтарын (пантүркизм) біріктіретін буржуазиялық мемлекет құруды көкседік. Осыған орай ұйым шетелдермен келісімге келіп, бұл шара Жапония мен Германияның қолдауымен жүзеге асуы тиіс болатын. Панисламизмге келетін болсақ, ұйым исламға негізделген мемлекет құруды мақсат еткен жоқ, бірақ панисламизм ұранын өз мақсаттарына жетудің бір құралы ретінде қабылдады.

Ұйым 1921–22 жылдарға дейін заңдылықты сақтай отырып, контрреволюциялық әрекеттерді жүзеге асырса, 1921–22 жылдардан кейін Алашорданың жетекші өзегі Ташкентке орныққаннан кейін

астыртын әрекетке өтіп, күрестің (көтерілістердің) әдістерін дамыта бастады. Ол кезде контрреволюциялық ұйымның орталығы Ташкентте болатын. Ұйым келесі практикалық іс-шараларды жүзеге асырды:

Басмашылар қозғалысы қолдау тауып отырды. 1923–1926 жылдар аралығында жер реформасы мен ауыл шаруашылығын несиелеу жүйесі контрреволюциялық мақсатта пайдаланылды.

Ұйым кеңестік совхоз-колхоз аппаратын қоғамға жат элементтермен толықтырды және олар арқылы өз бағытын жүзеге асырды. Бүкілодақтық коммунистік (большевиктер) партиясының қатарындағы контрреволюциялық ұйым мүшелерін сақтап қалу үшін барлық шараларды қолға алды, халық комиссариатында диверсия жүргізді

Ұйым балаларды бастауыш біліммен қамтуды және ересектерді сауат ашу бағдарламасымен қамтуды қысқартуға ұмтылып, халыққа білім беру саласында диверсиялық әрекет жасады. Ұлтшылдық идеологияны енгізу мақсатында мектеп ұжымдары алашордашылармен, ұлтшылдармен толықтырылды.

Мақта егу жоспарын қысқарту шаралары қолданылды, бұл жоспардан тыс егіс егуге және жоспардан тыс өнімге екі есе ақы төлеуге, яғни мемлекет қаражатын ысырап егуге әкелді.

Қазақстанда көтеріліс мақсатында байлардан, көтерілістерге қатысушылардан және басқа да таптық жат элементтерден контрреволюциялық резерв жасақталды. Бұл элементтер колхоздарға орналастырылып, ұжымшарлар рулық ерекшеліктеріне қарай ұйымдастырылды» [ШҚПДМАА. 6-қ. 1-т. 728-іс. 2-3 п.],– деп жоқ ұйымның жұмысын тарқата жеткізіпті. Қысқасы, осы жазбада бір ғана шындыққа сәйкесетін сөйлем бар. Онда ол: «1923 жылы ұйымның тапсырмасы бойынша Ташкентте 4-5 ай заңды түрде жұмыс істеп тұрған Алаш-Орданың газеті «Ақ жолдың» редакторы болдым, онда Қожановтың және контрреволюциялық ұйымның басқа да мүшелерінің контрреволюциялық мақалаларын жарияладым»,– дейді. Басылымның Алашорданың емес, Түркістандағы Кеңес үкіметінің органы болғаны баршаға аян. Бастысы, Османов газетті өз деңгейіне көтерген шығармашыл тұлға, талантты журналист, шын мәніндегі шығарушы-редактор еді. Өзі де қалам тартып, көптеген мақалалар жазды. Яғни кезінде «Қазақтың «тіл тізімі» (словарь) туралы», «Этнограф Әбубәкір Ахметжанұлы Диваевтың 40 жылдық юбилейі», т.б. мақалалары оқырманның оң бағасын алды. Қорыта айтқанда, С. Османов сынды ұлт қамын жеген редактор-баспагерлердің рухани мұрасы да елеусіз қалып қоймауы қажет.

Қорытынды. Ел тарихын түгендеу, кеңестік кезеңдегі саяси қуғын-сүргін зобалаңын зерттеу, ақтаңдақ тұстардың бетін ашу – басты міндет. Тәуелсіздікке қол жеткізіп, мемлекетіміздің бағыт-бағдары айқындала бастағаннан-ақ саяси сүргін тақырыбындағы жүйелі жұмыстар жолға қойыла бастады. Мемлекет тарихындағы зұлматты жылдардың толыққанды зерттелмеген, парақталмаған беймәлім беттерін толықтай зерделеу жұмысы жандана түсуде. Кеңестік кезеңдегі сталиндік цензураның құрығына түсіп, жазықсыз жапа шеккен азаматтар зерттеушілердің ерен еңбегінің нәтижесінде біртіндеп ақтала бастады. Жалпы ұжымдастыру мен тәркілеу кезінде негізсіз қуғын көргендер саны әлі де нақты емес. Солардың ішінде, әсіресе, оңтүстікте қызмет атқарған Алаш қайраткерлерінің қуғын көруі әлі де тереңдеп зерттеуді талап ететін тақырып. Біз осы мақаламызда Алаш қайраткерлерінің оңтүстік қанаты болып саналған тұлғалардың өмірін зерттеуде архив құжаттарынан тыс, олардың баспасөз беттеріндегі еңбектеріне де барынша басымдық бердік. «Алаш» партиясы құрылған 1917 жылы Ташкенттен шыққан «Бірлік туы» газетінен бастап, XX ғасыр басындағы баспасөздің көш басында тұрған, 1920-1926 жылдар аралығында Ташкентте, кейіннен Шымкентте жарық көрген Алаштың айтулы газеті, бірегей басылымы – «Ақ жолдан» тартып, саяси қуғын-сүргіннің үдеген тұсындағы «Социалистік Қазақстан» газетінің кейбір сандарын да шамашарқымызша кәдеге жаратуға тырыстық. Бір айта кетерлігі, мейлі газет, мейлі журнал болсын, Алаш ардақтыларының сол жылдарда көптеген өзекжарды материалдарын бүркеншік есіммен жариялағаны белгілі. Сондықтан да, ол тұлғалардың қаламынан туған дүниелерді айыра білу үшін олардың стилін, біліктілік деңгейін, қарым-қабілетін де салыстыра зерттеуге тура келеді. Оңтүстік өңірінде тұрып, Алаштықтармен үндескен, рухтас тұлғалардан Рүстембек Жабаев, Мәуленкүл Байзақов, Садық Өтегенов сынды қарымды қаламгерлердің баспасөз беттеріндегі мақалаларының өне-бойынан шынымен-ақ Алаш рухының лебі еседі. Елдің ертеңін терең ойлаған жұртшыл жандардың қиын-қыстау сәтте де қара басын күйіттемей, жұрт жайын, оқу-ағартудың кенжелеген тұстарын, әйел теңдігін, т.б. түйткілді мәселелерді көтергенін көресіз.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2020 жылы 24 қарашада «Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі мемлекеттік комиссия туралы» жарлыққа қол қойды. Содан бері Мемлекеттік комиссия жүйелі түрде жұмысқа кірісті. Ондағы басты міндет – кеңестік кезеңдегі саяси

қуғын-сүргін құрбандарына қатысты тарихи әділдікті толық қалпына келтіру болды. Кеңестік кезеңдегі Алашордаға ат салысқан айтулы азаматтардың теперішке толы өмірі мен қағаз бетіне қалдырған хаттары, баспасөздегі бедері терең зерттелсе, саяси репрессияның ұлт руханиятына тигізген зиян-залалын толық тануға болады.

Дереккөздер

ШҚПДМАА – Шымкент қаласы полиция департаментінің мемлекеттік арнайы архиві

Sources

ŞQPDMAA – Şymkent qalasy polisia departamentiniń memlekettik arнайы arhivі [State Special Archive of the Shymkent City Police Department]

Әдебиеттер

Аблажей, 2024 – *Аблажей, Н.Н.* "Национальные" операции Большого террора: иерархия полномочий власти и карательных органов в центре и на периферии / Н. Н. Аблажей, Н. А. Потапова // Мир Большого Алтая. 2019. Т. 5. № 2. С. 151–162.

Байзақов, 1922 – *Байзақов М.* Түркістан халық ағарту бөліміне // Ақ жол. 1922. № 142. 13 ақпан.

Жанбосинова, 2024 – Вертикаль и горизонталь Большого террора: политические репрессии в Казахстане в 1937–1938 гг.: сборник документов / Ред.-сост. А.С. Жанбосинова). Астана, 2024. 886 с.

Жабаев, 1921 – *Жабаев Р.* Еске алу керек // Ақ жол. 1921. № 50. 12 сәуір.

Жабаев, 1922 – *Жабаев Р.* Мынау да жұттың бір ағайыны // Ақ жол. 1922. №143. 16 ақпан.

Жабаев, 1917 – *Жабаев Р.* Ашық хат // «Бірлік туы». 1917. № 7. 29 тамыз.

Политические репрессии, 1998 – Политические репрессии в Казахстане в 1937–1938 гг.: Сб. докум. / Отв. ред. Л.Д. Дегитаева. Алматы: Казахстан, 1998. С. 336

Саяси қуғын-сүргін, 2022 – Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі Мемлекеттік комиссияның материалдары (XX ғасырдың 20-50 жылдары) [Текст]: сборник документов и материалов ; [под общ. ред. Е.Т. Карина; ред. кол.: С. Нұрбек [и др.]; сост.: С. А. Касымов [и др.]; М-во науки и высшего образования РК; Ин-т истории и этнологии им. Ч. Ч. Валиханова; Проектный офис Гос. комиссии по полной реабилитации жертв политических репрессий]. Астана: [б. и.], 2022.

Серікбаев, 1938 – *Серікбаев Қ.* Соттың үкімі сойқандылардың орынды сазайы // «Социалистік Қазақстан». 1938. № 60. 15 наурыз.

Сақтағанова, 2021 – *Сақтағанова З.Г.* 1920-1980 жылдардағы Қазақстандағы саяси қуғын-сүргін: оңалту кезеңдері, салдары және проблемалары // Отан тарихы. 2021. № 3 (95). 139 б.

Ұлтшылдарды жасырушылар, 1937 – Ұлтшылдарды жасырушылар // Социалистік Қазақстан. 1937. № 232. 9 октябрь.

Шымкент, 1937 – Шымкент еңбекшілерінің митингісі // Социалистік Қазақстан. 1937. №237. 15 октябрь.

References

Ablajey, 2024 – *Ablajey N.N.* «Natsionalnyie» operatsii Bolshogo terrora: ierarhiya polnomochiy vlasti i karatelnyih organov v tsentre i na periferii ["National" operations of the Great Terror: the hierarchy of powers of the authorities and punitive bodies in the center and on the periphery]. N. N. Ablajey, N. A. Potapova. *Mir Bolshogo Altaya*. 2019. T.V. № 2. Pp. 151-162. [in Russian]

Bayzaqov, 1922 – *Bayzaqov M.* Tırkistan halyq aǵartıy bόlimine [To the Turkestan Department of Public Education]. *Aqjol*. 1922. № 142. 13 fevral [in Kazakh]

Janbosinova, 2024 – Vertikal i gorizontol Bolshogo terrora: politicheskije repressii v Kazahstane v 1937-1938 gg. sbornik dokumentov [The Vertical and Horizontal of the Great Terror: Political Repressions in Kazakhstan in 1937–1938]. Red.-sost. A.S. Janbosinova. Astana, 2024. 886 p. [in Russian]

Jabaev, 1921 – Jabaev R. Eske alu kerek [It should be remembered]. *Aqjol*. 1921. №50. 12 saıur. [in Kazakh]

Jabaev, 1922 – Jabaev R. Mynau da jıttıyń bir aǵaiyny [This is also a cousin of the yut]. *Aqjol*. 1922. № 143. 16 aqpan. [in Kazakh]

Jabaev, 1917 – Jabaev R. Aşyq hat [An open letter]. *Bırlik tuy*. 1917. №7. 29 tamyz. [In Kazakh]

Politicheskije repressii, 1998 – Politicheskije repressii v Kazahstane v 1937–1938 gg. Sbornik dokum [Political repressions in Kazakhstan in 1937–1938]. Otв. redaktor L.D. Degitaeva. Almaty: Kazahstan, 1998. P. 336 [in Russian]

Saiasi quǵyn-sırgın, 2022 – Saiasi quǵyn-sırgın qırbandaryn tolyq aqtau jōnindegi Memlekettik komisiyanıń materialdary (XX ǵasyrdyń 20-50 jyldary) [Materials of the State Commission for the Full Compensation of Victims of Political Repression]: sbornik dokumentov i materialov; [pod obş. red. E. T. Karina ;red kol.: S. Nırbek [i dr.]; sost.: S. A. Kasymov [i dr.]; M-vo nauki i vysşego obrazovania RK ; İn-t istorii i etnologii im. Ch. Ch. Valihanova; Proektnyi ofis Gos. komisii po polnoi reabilitasii jertv politicheskij repressii]. Astana: [b. i.], 2022. [in Kazakh]

Serikbaev, 1938 – Serikbaev Q. Sottyń úkimi soıqandylardyń oryndy sazayı [The court's verdict is a fitting punishment for the perpetrators]. *Sosialistik Qazaqstan*. 1938. № 60. 15 nauryz. [in Kazakh]

Saqtaǵanova, 2021 – Saqtaǵanova Z. G. 1920-1980 jylardaǵy Qazaqstandaǵy saiasi quǵyn-sırgın: ońaltu kezeńderi, saldary jáne problemalary [Political repression in Kazakhstan in the 1920s-1980s: stages of rehabilitation, consequences and problems]. *Otan tarihy*. 2021. № 3 (95). 139 p.

Últşyldardy jasyruşylar, 1937 – Últşyldardy jasyruşylar [Nationalists' hidens]. *Sosialistik Qazaqstan*. 1937. № 232. 9 óktábr. [in Kazakh]

Şymkent, 1937 – Şymkent eńbekşileriniń mitińisi [Shymkent workers' rally]. *Sosialistik Qazaqstan*. 1937. № 237. 15 óktábr. [in Kazakh]

СОДЕРЖАНИЕ

ОТАН ТАРИХЫ № 28 (3). 2025

Ainur Dauletovna Zhuandykova, Kuanysh Aldabergenovich Iskakov

THE HISTORY OF KAZAKH MIGRATION TO IRAN: CAUSES, STAGES AND CONSEQUENCES.....553

Burkitbay Gelmanuly Ayagan

ON THE HISTORY OF THE TRANSLATION OF "THE SECRET HISTORY OF THE MONGOLS" BY S.A. KOZIN.....563

Makhabbat M. Kozybayeva

SOCIAL AND LEGAL ASPECTS OF DISENFRANCHISEMENT IN KAZAKHSTAN IN THE 1920S–1930S.....573

Nazym Amanzholova, Aliya Oskembay, Kenzhegul Tergembay

YOUTUBE AS A PLATFORM FOR THE REPRESENTATION OF OTYNSHY ALZHANOV: INTERPRETATIONS AND PUBLIC ENGAGEMENT IN DIGITAL MEDIA.....591

Ziyabek E. Kabuldinov, Olzhas B. Kuanbay, Ualikhan S. Ibraev

JAPANESE HISTORIOGRAPHY FROM ANCIENT TIMES TO 1912: EVOLUTION OF HISTORICAL THOUGHT AND SOURCES.....601

Oraz Sapashevich Sapashev, Samat Kairollaevich Samashev

THE TRADITION OF CONTINUITY IN STATE STANDARDS AND WEAPONRY AMONG THE SAKA, XIONGNU, AND TURKS.....617

Toraigyrov Erzhan Muratovich, Bakirova Zhansaya Bazaralyevna

DEVELOPMENT OF EDUCATION AND ENLIGHTENMENT IN THE PRIIRTYSH REGION FROM THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY TO THE 1920S.....638

Zauresh Galimzhanovna Saktaganova, Tolkynay Kuandykzy Sakabay

FOOD AND FINANCIAL ASSISTANCE MEASURES FOR DESTITUTE CHILDREN DURING THE FAMINE OF THE 1930S (ON THE EXAMPLE OF CENTRAL KAZAKHSTAN).....650

Абдукаюм Абдукадиров

УСТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ТУРКЕСТАНЕ И ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО УЗБЕКИСТАНА (1917–1924 гг.).....660

Айгүл Молдалиқызы Сманова

ГЕНЕРАЛ В. СИКОРСКИЙДІҢ ЭМИГРАНТТЫҚ ҮКІМЕТІ: САЯСИ КЕЛБЕТІ МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІ.....669

Альбина Абеновна Максумова, Айнура Канатовна Кайруллина

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СТАРШЕГО СУЛТАНА БАЯНАУЛЬСКОГО ВНЕШНЕГО ОКРУГА КАЗАНГАПА БИ САТЫБАЛДЫУЛЫ.....681

Сұлтан Хан Аққұлұлы Жүсіп, Сулушаш Рахимжановна Сарманова, Халил Борисович Маслов

ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ИМПЕРАТОРЛЫҚ РЕСЕЙ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ҚОҒАМЫНЫҢ БАТЫС-СІБІР БӨЛІМІ ҚҰРАМЫНДА ҚАЗАҚ ДАЛАСЫН ЗЕРТТЕУГЕ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ.....690

Ахметова Раушан Дюсенбековна, Қонбай Ерке

1930-ШЫ ЖЖ. АШАРШЫЛЫҚ КЕЗЕҢІНДЕГІ БАЛАЛАР ТАҒДЫРЫ (БАТЫС ҚАЗАҚСТАН Өңірі мысалында).....705

Болат Сагидоллаұлы Жұмағұлов, Лесқали Базарғалиұлы Бердіғажин, Алдар Сәрсенұлы Сәрсенов

1931 ЖЫЛҒЫ МАУСЫМДАҒЫ БОСАҒА ШАЙҚАСЫ: ҰРЫС ТАКТИКАСЫ, ӘСКЕР КҮШІ.....719

Гульмира Усенбаевна Орынбаева

ЭТНОГРАФИЯ КАЗАХСТАНА МЕЖДУ ПРИТЯЖЕНИЕМ «УХОДЯЩЕГО ПОЛЯ» И «КОЛХОЗНОЙ» ПОВЕСТКОЙ (2-я половина 40-х – 50-е гг. XX в.).....732

Дидар Бейсенғалиевна Касымова, Болат Кудайбергеноұлы, Алмас Каиргельдинович Кенжеғалин

ПИСЬМО 43 ИЗ КЕНТАУ В ЦК КП КАЗАХСТАНА: ОПЫТ АНАЛИЗА.....749

Динара Кайсаровна Сулейменова, Алпысбес Махсат Алпысбесұлы

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ХАНА ТОКТАМЫША В 1380-1395 ГОДАХ.....767

Еңлік Қабыкенқызы Абеуова, Анар Еркенқызы Кәрімова, Гүлфира Елубайқызы Отепова

Ә.Х. МАРҒҰЛАННЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРДЫҢ ДАМУЫНЫҢ КӨРІНІСІ РЕТІНДЕГІ РЕЦЕНЗИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ (1940-1960 жж.).....777

Ерден Ерназарович Ибраев, Гульмира Келдыбаевна Нурушева, Жангельды Арсенович Шаукенов

МЕТОДОЛОГИЯ КУЛЬТУРНОЙ ИСТОРИИ В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСТАНСКОГО КИНЕМАТОГРАФА.....790

Жаксылық Муратович Сабитов

ШЫҒЫС ХАН ӘСКЕРІМЕН ШЫҒЫС ДЕШТІ ҚЫПШАҚТЫ 1210-1230-ЖЫЛДАРЫ ЖАУЛАП АЛУЫ.....801

Кенжебаев Габит Капезович, Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

СВЕТСКИЕ И МУСУЛЬМАНСКИЕ УЧЕБНЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВЕКОВ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....812

Құдайбергенова Айжамал Ибрагимқызы, Абдулина АқсұңқарТұрсынқызы

ҚАЗАҚСТАН ҚАЛАЛАРЫНДАҒЫ 1920-1930 ЖЫЛДАРДАҒЫ ЭТНОДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕР.....827

Нұрсан Әлімбай, Болат Құдайбергенұлы Смағұлов

РЕСЕЙДІҢ ҚАЗАҚ ӨЛКЕСІН АГРАРЛЫҚ ОТАРЛАУЫНЫҢ НЕГІЗГІ СУБЪЕКТІЛЕРІ. КРЕСТЬЯНДАРДЫҢ ЖЕТЕКШІ СУБЪЕКТІГЕ АЙНАЛУЫ (XVIII – 1917).....844

Өтеубай Қожақұлы, Абусаид Гафурұлы Асқар

XIX ғ. II-ЖАРТЫСЫ МЕН XX ғ. БАС КЕЗІНДЕГІ СЫРДАРІЯ ОБЛЫСЫНДАҒЫ САУДА МЕН ӨНЕРКӘСІПТІҢ ДАМУЫ.....881

Самал Сағнайқызы, Спатай Алтынбекович Сартаев, Салтанат Адыровна Нусупбаева

КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ И РЕПРЕССИИ: ТРАНСФОРМАЦИЯ КАЗАХСКОГО ОБЩЕСТВА В XX ВЕКЕ.....895

Сейдехан Нұрмаханұлы Әлібек, Ержан Джаркинбаевич Пазиров, Асан Үсінов

«ҮЛКЕН ТЕРРОР» ЖЫЛДАРЫ ОҢТҮСТІКТЕ ҚЫЗМЕТ АТҚАРҒАН АЛАШ ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ ҚУҒЫНДАЛУЫ АРХИВ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН МЕРЗІМДІ БАСЫЛЫМ БЕТТЕРІНДЕ.....907

Тимур Әкімханұлы Әпендиев, Нұржігіт Момынбекұлы Абдуқадыров, Мадина Анатольевна Ермаханова

ГЕРМАНИЯДАҒЫ ҚАЗІРГІ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН ПРОБЛЕМАЛАР (1991-2024 жж.).....920

Токтабай Ахмет Уалханұлы

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИРРИГАЦИОННОГО ЗЕМЛЕДЕЛИЯ В ЖЕТЫСУ И ЮЖНОМ КАЗАХСТАНЕ.....936

Шолпан Аширалиевна Торгаутова, Гульжан Даулетбековна Сугирбаева, Женгиз Буяр

ДИНАМИКА ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО СОСТАВА ЮЖНОГО КАЗАХСТАНА В КОНЦЕ XIX в. - 1924 г.....946

Эльмира Серікбайқызы Абдукамалова, Ақмарал Ғосманқызы Ибраева, Пердехан Бекмағанбетұлы Мұсырманқұл

«РАДЛОВ АЛЬБОМЫНДАҒЫ» ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ КӨРІНІСІ: МУЗЕЙЛІК АТРИБУЦИЯ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....965

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж кезегіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге түсіргенде
міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.